ideorum

CÀPSULA 6

PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

Dossier sencer · versió eriço

GiH3 · 3r ESO · Geografia i Història · 9 sessions

Hi ha les sessions senceres, una per pàgina. Els números de secció són els de la pàgina web de cada sessió: «3.4» és L'Arxiu de la sessió 3. Al Word, Visualització ▸ Panell de navegació mostra l'arbre i permet esborrar d'un cop el que no necessiteu.

Les sessions

Sessió 1. Les Guerres Carlines i la geografia del conflicte
Sessió 2. La construcció de l'Estat liberal
Sessió 3. Les desamortitzacions i la transformació del paisatge
Sessió 4. La Dècada Moderada i el Bienni Progressista (1844-1856)
Sessió 5. La Unió Liberal i la crisi del sistema (1856-1868)
Sessió 6. La Revolució Gloriosa de 1868
Sessió 7. La Primera República i el cantonalisme
Sessió 8. La Restauració borbònica
Sessió 9. El sistema canovista i el caciquisme territorial

Què hi aprendrem

• Explicar l'origen dinàstic de les Guerres Carlines i relacionar la seva geografia (País Basc, Navarra, interior català) amb la defensa dels furs territorials.
• Analitzar la construcció de l'Estat liberal (Constitucions de 1837 i 1845) i la tensió entre moderats i progressistes, resolta sovint per pronunciaments militars.
• Valorar les desamortitzacions de Mendizábal i Madoz com a transformació del paisatge rural que no va crear la classe mitjana agrària promesa.
• Relacionar la Dècada Moderada, el Bienni Progressista i la Unió Liberal amb un esgotament polític progressiu del règim isabelí.
• Explicar la Revolució de 1868, el Sexenni Democràtic i la fragmentació territorial del cantonalisme durant la Primera República.
• Comprendre el sistema del torn pacífic i el caciquisme com la resposta canovista, no democràtica, a la inestabilitat d'aquesta càpsula.

Sessió 1 · Les Guerres Carlines i la geografia del conflicte

Quan un rei mor sense fills mascles, Espanya no es divideix només entre dues persones: es divideix entre dos mapes.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

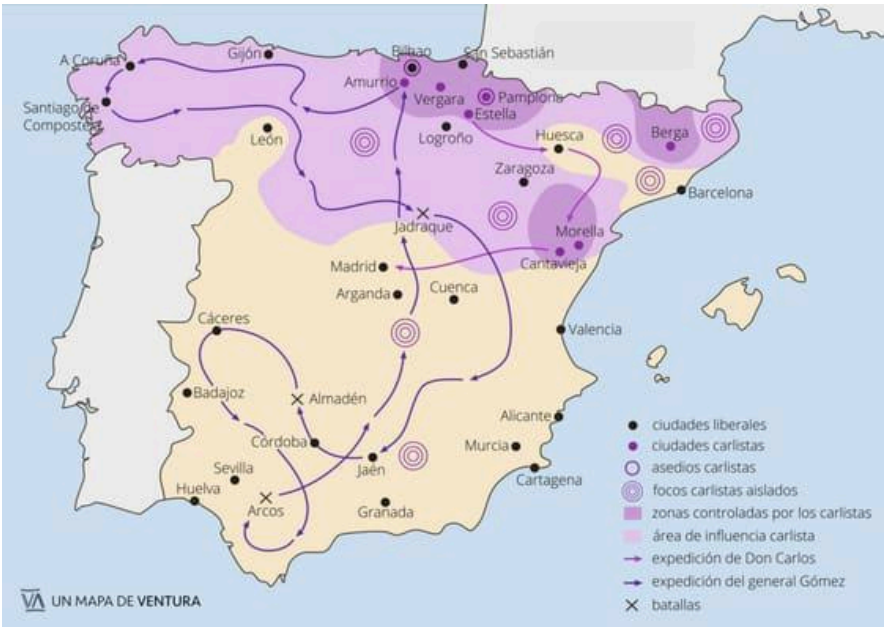
1.2. 📖 Llegeix

L'espurna. El 29 de setembre de 1833 mor Ferran VII. Deixa una filla de menys de tres anys, Isabel, i un germà, Carles Maria Isidre, que es proclama rei: diu que la Llei Sàlica no deixa regnar les dones. La successió és l'espurna; per sota hi ha dos models de país.

Dos bàndols. El bàndol d'Isabel, amb la mare com a **regent**, busca aliats entre els liberals: Estat únic, Constitució, mateixes lleis per a tothom. El bàndol carlí defensa el rei absolut, l'Església i els **furs**: «Déu, Pàtria, Furs».

El mapa. El carlisme arrela al País Basc i Navarra (el general Zumalacárregui), a l'interior de Catalunya (Berga) i al Maestrat (Cabrera, a Morella): comarques rurals amb clergat influent. Les ciutats i la costa són liberals: Barcelona, Bilbao, Madrid, València. Món rural interior contra ciutat i litoral.

© Ideorum · CC BY 4.0

Mira el lila fosc: tres taques de muntanya, sense cap ciutat gran. Els punts negres, a la costa i a Madrid, són les ciutats liberals. Les fletxes són expedicions que van i tornen. — Ventura · Wikimedia Commons · CC BY-SA 4.0

Per què guanyen els liberals. Tenen les ciutats, els ports, els diners i aliats: la **Quàdruple Aliança**. Els carlins no conquereixen cap ciutat gran: fracassen dues vegades davant de Bilbao.

L'abraçada. El 31 d'agost de 1839, a Bergara, els generals Espartero (liberal) i Maroto (carlí) s'abracen. El Conveni de Bergara té deu articles: un promet només «recomanar» els furs; els altres nou parlen de graus i sous dels militars. És el text de L'Arxiu. Cabrera no l'accepta i resisteix fins al 1840. Els furs es retallen el 1841 i s'aboleixen el 1876, després de dues guerres més (1846-1849 i 1872-1876).

Glossari

•**regent.** Qui governa en nom d'un rei menor d'edat. Maria Cristina, del 1833 al 1840.
•**furs.** Lleis pròpies d'un territori: impostos, justícia, exempció de lleves. Vius al País Basc i Navarra.
•**Quàdruple Aliança.** Acord del 1834 amb la Gran Bretanya, França i Portugal. Voluntaris estrangers al front del nord.

1.3. 📊 Fitxa de dades

• Ferran VII mor el 29 de setembre de 1833. Pragmàtica Sanció (1830): una filla pot regnar. Isabel II té menys de tres anys; Maria Cristina, regent (1833-1840).

• Carles Maria Isidre (1788-1855), germà del rei, es proclama Carles V: la Llei Sàlica de 1713 exclou les dones. Lema carlí: «Déu, Pàtria, Furs» (i Rei).
• Furs: lleis pròpies (impostos, justícia, exempció de lleves). Vius el 1833 sobretot a Àlaba, Biscaia, Guipúscoa i Navarra. Retallats el 1841; abolits per la Llei de 21 de juliol de 1876.
• Bases del carlisme: País Basc i Navarra (Zumalacárregui, mort a Bilbao el 1835), interior de Catalunya (Berga) i Maestrat (Cabrera, «el Tigre del Maestrat», a Morella fins al 1840). Món rural, clergat influent.
• Bases del liberalisme: les ciutats i la costa (Madrid, Barcelona, Bilbao, Sant Sebastià, València). Quàdruple Aliança (1834) amb la Gran Bretanya, França i Portugal; voluntaris estrangers al front.
• Expedicions carlines: Gómez (1836) recorre mitja península; Carles (1837) arriba a les portes de Madrid. Cap de les dues conquereix res.
• Conveni de Bergara: 31 d'agost de 1839, Espartero i Maroto. 10 articles: 1 sobre els furs (sense garantia), 9 sobre els militars (graus, sous, retirs, presoners, vídues). Cabrera no l'accepta; Morella cau el maig de 1840.
• Tres guerres: Primera (1833-1840), dels Matiners a Catalunya (1846-1849), Tercera (1872-1876). Balanç de la primera: desenes de milers de morts (les xifres varien segons els historiadors).
• Espartero (1793-1879): guanya la guerra, regent 1840-1843, cap dels progressistes. Maroto (1783-1853): afusella quatre generals del seu bàndol a Estella (febrer de 1839) i negocia la pau sis mesos després.

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja

© Ideorum · CC BY 4.0

havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

1.4. 📜 L'Arxiu

Conveni de Bergara

> «Article 1r. El capità general don Baldomero Espartero recomanarà amb interès al Govern el compliment de la seva oferta de comprometre's formalment a proposar a les Corts la concessió o modificació dels furs. Article 2n. Seran reconeguts els càrrecs, graus i condecoracions dels generals, caps, oficials i altres individus [...] quedant en llibertat de continuar servint [...] o bé de retirar-se a casa seva els que no vulguin seguir amb les armes a la mà.»
>
> Baldomero Espartero i Rafael Maroto, generals dels dos exèrcits · Bergara (Guipúscoa), 31 d'agost de 1839
>
> Traducció del castellà

Deu articles. El primer és l'únic que parla de la qüestió de fons, els furs, i no promet res: Espartero «recomanarà» que el Govern «proposi» a les Corts. Els altres nou parlen dels militars: graus, sous, retirs, presoners, vídues i llicències per anar a l'estranger. És el text d'una pau negociada entre militars: cada general hi guanya el que necessita (Espartero, la fi de la guerra i la glòria; Maroto, la carrera dels seus oficials) i la pregunta política es deixa per a després. Cabrera, al Maestrat, no el va acceptar.

1.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Bergara, article per article — 🔍 Investigar · Lectura de font

Individual · Informació: l'Arxiu i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Llegeix el Conveni de Bergara a L'Arxiu. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) QUI I QUAN: qui el signa, on i en quina data.

(2) QUÈ DIU: què promet l'article 1 sobre els **furs** i què reconeix l'article 2 als militars carlins, amb les teves paraules.

(3) UNA FRASE: copia entre cometes el verb de l'article 1 que delata l'opinió d'Espartero sobre els furs, i explica per què no garanteix res.

© Ideorum · CC BY 4.0

Pista: Comença així: «QUI I QUAN. El signen…» · «QUÈ DIU. L'article 1 diu que…» · «UNA FRASE. El verb «…» vol dir que…». Fixa't en qui «recomanarà» i qui «proposarà».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: QUI I QUAN, QUÈ DIU i UNA FRASE. Mínim 40 paraules.

2. Les paraules de la guerra — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **carlisme**, **furs**, **Pragmàtica Sanció** i **liberalisme**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Carles Maria Isidre o Bergara, 1839.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Els furs eren… EXEMPLE. A la sessió…». La Pragmàtica Sanció i la Llei Sàlica diuen coses contràries: mira-ho a la Fitxa.

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

3. Quaranta anys de carlisme — 🧭 Situar · Seqüència

Individual · Informació: la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Ordena del més antic al més recent aquests cinc fets, cadascun amb el seu any: l'abolició dels furs; el Conveni de Bergara; la mort de Ferran VII; la Pragmàtica Sanció; la guerra dels Matiners. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) ORDENA: els cinc fets en ordre, cadascun amb l'any.

(2) UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA: tria un fet i explica en una frase per què va passar o què va provocar.

Pista: Comença així: «ORDENA. 1830: …». Totes les dates són a la Fitxa.

Has de lliurar: Els cinc fets ordenats amb l'any, i una frase de causa o de conseqüència.

© Ideorum · CC BY 4.0

Sessió 2 · La construcció de l'Estat liberal

Un Estat que es proclama sobirà del poble, però que canvia de govern cada vegada que un general treu les tropes al carrer.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

2.2. 📖 Llegeix

El problema. Guanyada la guerra, els liberals havien de construir l'Estat. Estaven d'acord en qui era l'enemic, però no en com havia de ser el país.

Dues famílies. Els moderats volien una Corona forta, sufragi limitat als propietaris i ordre; el seu general era Narváez. Els progressistes volien la **sobirania nacional**, més sufragi, ajuntaments elegits i la Milícia Nacional; el seu general era Espartero.

Dues constitucions. La de 1837 (progressista): la fa «la Nació, en ús de la seva sobirania»; l'article 4 diu «un sol fur per a tots els espanyols». La de 1845 (moderada): la fa la Reina «d'acord amb les Corts»; Senat nomenat pel Rei, religió catòlica d'Estat, sense Milícia. Són els dos textos de L'Arxiu. La de 1837 va durar només vuit anys, fins al 1845; la de 1845 va durar fins al 1868.

Votaven molt pocs. Totes dues tenien **sufragi censatari**: el 1837 votava el 2 % de la població, i el 1846, menys de l'1 %.

La placa «Plaza de la Constitución» de la plaça de Sant Jaume de Barcelona, inaugurada el 1840, amb Espartero de regent. Mira els símbols: el lleó, les columnes, la figura que corona. L'Ajuntament la va retirar el 2013. — Wikimedia Commons · Domini públic

© Ideorum · CC BY 4.0

La Corona no era neutral. La reina cridava sempre els moderats. Els progressistes només arribaven al govern quan un general els hi portava.

El pronunciament. Quan les urnes no desempataven, ho feia l'exèrcit: un general s'aixecava amb un manifest i el govern queia. És el pronunciament. Espartero va ser regent per un (1840) i va caure per un altre (1843). Pel camí, Barcelona va ser bombardejada dues vegades (1842 i la **Jamància** del 1843). L'exèrcit no era l'àrbitre del sistema: era el sistema.

Glossari

•**sobirania nacional.** El poder ve de la Nació. Els moderats defensaven la sobirania compartida: del Rei amb les Corts.
•**sufragi censatari.** Només vota qui paga prou impostos. Les dones no votaven mai.
•**Jamància.** Revolta de Barcelona del 1843 contra el govern moderat, acabada a canonades. L'última bullanga.

2.3. 📊 Fitxa de dades

• Moderats: Corona forta, sobirania compartida (Rei amb les Corts), sufragi molt restringit, ordre, pacte amb l'Església. General: Narváez. Governen la major part del regnat.
• Progressistes: sobirania nacional, sufragi més ampli, ajuntaments elegits, Milícia Nacional. General: Espartero. Arriben al poder gairebé sempre per un pronunciament.
• Constitució de 1837 (18 de juny): preàmbul de «la Nació, en ús de la seva sobirania»; Corts amb el Rei; Senat triat pel Rei d'una llista proposada pels electors; art. 4, un sol fur per a tothom; art. 77, Milícia Nacional. Feta després del motí de sergents de La Granja (agost de 1836).
• Constitució de 1845 (23 de maig): preàmbul de la Reina «en unió i d'acord amb les Corts»; religió catòlica «de la Nació»; Senat nomenat pel Rei, il·limitat i vitalici; sense Milícia Nacional; alcaldes de les capitals nomenats pel Govern. Vigent fins al 1868.
• Sufragi censatari: llei de 1837, uns 250.000 electors (2 % de la població); llei de 1846, uns 100.000 (menys de l'1 %). Les dones, mai.
• Pronunciament: aixecament militar amb manifest per canviar el govern. Espartero arriba a la regència pel de 1840 (Maria Cristina a l'exili) i cau pel de 1843 (Narváez, amb progressistes descontents).
• Barcelona bombardejada dues vegades: desembre de 1842 (Espartero, des de Montjuïc) i novembre de 1843 (la Jamància, l'última bullanga).
• Isabel II, major d'edat el 1843, amb 13 anys.

© Ideorum · CC BY 4.0

• Placa «Plaza de la Constitución»: relleu de Celdoni Guixà a la façana de l'Ajuntament de Barcelona, inaugurat el 1840; retirat el 2013.

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

2.4. 📜 L'Arxiu

A. Constitució de 1837

> «Sent la voluntat de la Nació revisar, en ús de la seva sobirania, la Constitució política promulgada a Cadis el 19 de març de 1812, les Corts generals, congregades a aquest fi, decreten i sancionen la següent Constitució. […] Art. 4. Uns mateixos codis regiran a tota la Monarquia, i no s'hi establirà més que un sol fur per a tots els espanyols en els judicis comuns, civils i criminals. […] Art. 11. La Nació s'obliga a mantenir el culte i els ministres de la religió catòlica que professen els espanyols.»
>
> Corts Constituents, amb majoria progressista · Madrid, 18 de juny de 1837
>
> Traducció del castellà

Qui parla al preàmbul és «la Nació», i és ella qui «en ús de la seva sobirania» fa la Constitució: la fórmula progressista. L'article 4 és la resposta liberal a la guerra carlina que encara durava: un sol fur, per a tothom. I l'article 11 diu que la religió catòlica és la que «professen els espanyols», un fet, no una

© Ideorum · CC BY 4.0

obligació de l'Estat. Fixa't en qui ho escriu: unes Corts sortides d'un motí de sergents (agost de 1836) que havia obligat la regent a cridar els progressistes.

B. Constitució de 1845

> «Sent la nostra voluntat i la de les Corts del Regne regularitzar [...] els antics furs i llibertats d'aquests Regnes [...], hem vingut, en unió i d'acord amb les Corts actualment reunides, a decretar i sancionar la següent Constitució. [...] Art. 11. La Religió de la Nació espanyola és la catòlica, apostòlica, romana. [...] Art. 14. El nombre de Senadors és il·limitat: el seu nomenament pertany al Rei.»
>
> Isabel II i les Corts, amb majoria moderada · Madrid, 23 de maig de 1845
>
> Traducció del castellà

Ara qui parla és la Reina: «la nostra voluntat i la de les Corts». La sobirania ja no és de la Nació sinó compartida, i el text ho diu amb la primera paraula. L'article 11 ja no descriu un fet sinó que proclama una religió d'Estat. I l'article 14 fa del Senat una cambra nomenada pel Rei, sense límit de membres i vitalícia. Compara els dos preàmbuls paraula per paraula: és la manera més ràpida de veure què separava moderats i progressistes.

2.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Una plaça per a la Constitució — 🔍 Investigar · Comentari d'imatge

Individual · Informació: la imatge i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Descriu i interpreta el relleu de la Plaza de la Constitución de Barcelona. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DESCRIC: tres coses que es veuen a la placa, sense dir encara què volen dir.

(2) IDENTIFICO: què és, on era i en quin any es va inaugurar.

(3) DEDUEIXO: què volia celebrar l'Ajuntament el 1840, amb un símbol de la placa com a prova.

Pista: Comença així: «DESCRIC. Al centre hi ha...» · «IDENTIFICO. És un relleu...» · «DEDUEIXO. Com que...». El peu de la imatge explica els símbols.

© Ideorum · CC BY 4.0

Has de lliurar: Tres paràgrafs: DESCRIC, IDENTIFICO i DEDUEIXO. Mínim 40 paraules.

2. Deu anys de canvis — 🧭 Situar · Seqüència

Individual · Informació: la fitxa de dades i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Ordena del més antic al més recent aquests cinc fets, cadascun amb el seu any: la Constitució moderada; el motí de sergents de La Granja; Espartero bombardeja Barcelona; la Constitució progressista; Espartero arriba a la regència. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) ORDENA: els cinc fets en ordre, cadascun amb l'any.

(2) UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA: tria un fet i explica en una frase per què va passar o què va provocar.

Pista: Comença així: «ORDENA. 1836: …». Totes les dates són a la Fitxa.

Has de lliurar: Els cinc fets ordenats amb l'any, i una frase de causa o de conseqüència.

3. Les paraules del poder — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **sobirania nacional**, **sufragi censatari**, **Milícia Nacional** i **pronunciament**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Espartero o la Constitució de 1837.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Un pronunciament és… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

© Ideorum · CC BY 4.0

Sessió 3 · Les desamortitzacions i la transformació del paisatge

L'Estat liberal va vendre el que no era seu, primer les terres de l'Església i després les dels pobles, i va canviar el mapa de la propietat per un segle.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

3.2. 📖 Llegeix

El problema. L'Estat liberal tenia un **deute públic** enorme i una guerra per pagar. La solució va ser vendre terres que no eren de l'Estat: primer les de l'Església i després les dels pobles. Se'n diu desamortitzar: treure una propietat de les «mans mortes» (Església, municipis), que no la podien vendre, i posar-la al mercat.

Mendizábal, 1836. El ministre Mendizábal va posar a subhasta les terres de l'Església amb el decret del 19 de febrer de 1836: és el text de L'Arxiu. Es podia pagar amb **títols del deute**. Va recaptar uns 3.500 milions de rals.

Qui comprava. Comerciants, advocats, notaris, militars, nobles i funcionaris: gent de ciutat amb diners o títols. El pagès del poble no hi podia competir.

Madoz, 1855. El ministre Madoz va vendre també les terres dels ajuntaments: els comunals, els boscos i pastures que tots els veïns feien servir. Les famílies sense terra van perdre la llenya i la pastura. Va recaptar el doble: uns 7.800 milions de rals.

© Ideorum · CC BY 4.0

El monestir de Moreruela (Zamora), abandonat el 1835 per la desamortització: l'Estat en va expulsar els monjos i en va vendre les terres. Mira els arcs, que s'aguanten, i els murs sense sostre. Ara hi fan niu les cigonyes. — Wikimedia Commons · CC BY-SA 4.0

El mapa, després. Al sud van créixer els **latifundis**; al nord es va mantenir el minifundi. La terra no va anar a mans de qui la treballava: va passar de l'Església i els pobles a qui ja en tenia.

Des del carrer. A Barcelona, sobre convents desamortitzats hi ha avui la Boqueria, el Liceu i el mercat de Santa Caterina. Monestirs com Poblet o Moreruela van quedar sense monjos i sense sostre.

Glossari

•**deute públic.** Els diners que l'Estat deu a qui li ha prestat. El 1836 no en podia pagar ni els interessos.
•**títols del deute.** Papers de l'Estat que al carrer valien molt menys del que hi deia escrit. S'acceptaven pel valor escrit: qui en tenia molts comprava a preu de saldo.
•**latifundis.** Finques molt grans treballades per jornalers sense terra (Andalusia, Extremadura). Al nord, minifundis: finques petites de família.

3.3. 📊 Fitxa de dades

• Desamortitzar: treure un bé de les «mans mortes» (Església, municipis) que no el podien vendre, i posar-lo al mercat. Per què: deute públic impagable i guerra carlina.
• Mendizábal (Reial Decret de 19 de febrer de 1836): béns de les comunitats religioses extingides el 1835. Subhasta al millor postor; es pot pagar amb títols del deute pel seu valor nominal.
• Madoz (Llei d'1 de maig de 1855): béns dels municipis (incloent-hi els comunals), de l'Estat i el que quedava de l'Església. Recaptació: gairebé el doble que la de Mendizábal.
• Comunals: boscos, pastures i erms del municipi que tots els veïns podien fer servir. Venuts a particulars des del 1855: pèrdua de llenya, pastura i un tros per sembrar per a les famílies sense terra.
• Qui comprava: comerciants, advocats, notaris, militars, nobles, funcionaris. Gent de ciutat amb diners o títols. L'Església va excomunicar els compradors; el Concordat de 1851 va acceptar les vendes a canvi que l'Estat pagués el clergat.
• Resultat territorial: al sud (Andalusia, Extremadura, la Manxa) creixen els latifundis; al nord (Galícia, cornisa cantàbrica) es manté el minifundi. Cap classe mitjana pagesa.

© Ideorum · CC BY 4.0

• Barcelona: el juliol de 1835 una revolta crema diversos convents. Sobre els solars: la Boqueria (convent de Sant Josep, 1840), el Liceu (Trinitaris, 1847), Santa Caterina (dominics, 1848).
• Monestirs abandonats el 1835: Poblet (sense monjos fins al 1940), Moreruela (Zamora, en ruïnes). L'article 2 del decret salva els que el Govern declara monuments.
• Mendizábal (1790-1853): comerciant gaditià, progressista. Madoz (1806-1870): progressista navarrès, autor d'un Diccionario geográfico de 16 volums (1845-1850).

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

3.4. 📜 L'Arxiu

Reial Decret que declara en venda els béns del clergat

> «Art. 1. Queden declarats en venda des d'ara tots els béns immobles de qualsevol classe que haguessin pertangut a les comunitats i corporacions religioses extingides [...]. Art. 2. S'exceptuen d'aquesta mesura general els edificis que el Govern destini per al servei públic, o per conservar monuments de les arts, o per honrar la memòria de gestes nacionals.»
>
> Juan Álvarez Mendizábal, ministre d'Hisenda, en nom de la reina Isabel II · El Pardo, 19 de febrer de 1836

© Ideorum · CC BY 4.0

Traducció del castellà

El preàmbul del decret, que és llarg, diu que la venda servirà per fer créixer la riquesa del país i per crear moltes famílies de propietaris nous. L'article 1 posa a la venda tot el que era dels convents extingits l'any anterior; l'article 2 salva els edificis que el Govern vulgui per a serveis públics o com a monuments: per això alguns monestirs són avui museus i altres, ruïnes. El que el decret no diu és qui podrà comprar: ho diu el mecanisme, la subhasta al millor postor, que a la pràctica va decidir el resultat.

3.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Les paraules de la subhasta — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **desamortització**, **mans mortes**, **béns comunals** i **latifundi**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Mendizábal o Madoz.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Les mans mortes són… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

2. Un monestir sense sostre — 🔍 Investigar · Comentari d'imatge

Individual · Informació: la imatge i la lectura · CE7 · Identitats i patrimoni

Descriu i interpreta la fotografia del monestir de Moreruela. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DESCRIC: tres coses que es veuen a la foto, sense dir encara què volen dir.

(2) IDENTIFICO: què és, on és i què li va passar el 1835.

(3) DEDUEIXO: per què l'edifici s'ha ensorrat, amb un detall de la foto com a prova.

© Ideorum · CC BY 4.0

Pista: Comença així: «DESCRIC. Es veuen…» · «IDENTIFICO. És el monestir…» · «DEDUEIXO. Com que…». Mira el peu de la imatge: què hi faltava, sense monjos?

Has de lliurar: Tres paràgrafs: DESCRIC, IDENTIFICO i DEDUEIXO. Mínim 40 paraules.

3. La subhasta, vertader o fals — 🔍 Investigar · Vertader o fals justificat

En parella · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Comproveu si aquestes cinc afirmacions són vertaderes o falses. Feu un paràgraf per part i comenceu-lo amb el nom de la part.

(1) V O F: decidiu si és vertadera o falsa.

(2) ON HO DIU: copieu la frase de la lectura o de la Fitxa que ho demostra. Si és falsa, reescriviu-la perquè sigui vertadera.

(a) Les terres de l'Església es van vendre a preu fix als pagesos que les treballaven.

(b) Es podia pagar amb títols del deute.

(c) La llei de Madoz va vendre també les terres dels ajuntaments.

(d) L'Església no va acceptar mai les vendes.

(e) El Liceu es va construir on hi havia un convent.

Pista: Comenceu així: «(a) F. La lectura diu…». Per a la (d), mireu què diu la lectura del Concordat de 1851.

Has de lliurar: Cinc afirmacions, cadascuna amb V o F i la frase copiada; les falses, reescrites.

Sessió 4 · La Dècada Moderada i el Bienni Progressista (1844-1856)

Deu anys d'ordre amb Narváez (Guàrdia Civil, Concordat, eleccions guanyades), un pronunciament que va acabar guanyant el carrer i dos anys de reformes tancats per un altre general.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

© Ideorum · CC BY 4.0

4.2. 📖 Llegeix

Deu anys d'ordre. Del 1844 al 1854 van governar els moderats: la Dècada Moderada, amb el general Narváez. La revolució liberal ja s'havia fet; ara tocava ordre.

Tres peces. La Guàrdia Civil (1844): un cos militar en casernes pels pobles per protegir la propietat. La Constitució de 1845. I el **Concordat de 1851**. Premsa vigilada, eleccions que guanyava sempre el govern, i corrupció que arribava a la família de la reina.

1854: la Vicalvarada. El 28 de juny, el general O'Donnell es pronuncia a Vicálvaro. Sense programa: el **Manifest de Manzanares** l'escriu Cánovas pel camí. Però el que decideix és el carrer: del 17 al 19 de juliol Madrid alça barricades i la reina ha de cridar Espartero. Pi i Margall hi és i escriu el full de L'Arxiu: «el poble s'ho deu tot a si mateix», no a cap partit ni a l'exèrcit.

La barricada del carrer de Sevilla, Madrid, juliol de 1854, en un gravat d'un mes després. Mira qui hi ha: homes, i dues dones, una que dispara i una amb un ferit. Al fons, un cafè elegant: és el centre de la ciutat. — La Ilustración (1854) · Wikimedia Commons · Domini públic

El Bienni (1854-1856). Govern d'Espartero amb O'Donnell de ministre. Quatre coses: la desamortització de Madoz, la Llei de ferrocarrils (1855), el Banc d'Espanya (1856) i una Constitució que no es va promulgar. I una cinquena, fora del govern: el juliol de 1855, a Barcelona, la primera **vaga general** d'Espanya. El govern la va reprimir. El juliol de 1856, O'Donnell va treure les tropes i va tancar el Bienni.

© Ideorum · CC BY 4.0

Glossari

•**Concordat de 1851.** Pacte amb el Vaticà: l'Església accepta les vendes de la desamortització; l'Estat paga el clergat i li deixa l'ensenyament.
•**Manifest de Manzanares.** 7 de juliol de 1854, escrit per Cánovas: tron sense camarilla, menys impostos, mèrits als càrrecs, Milícia Nacional.
•**vaga general.** Del 2 a l'11 de juliol de 1855, obrers del tèxtil. Lema: «Associació o mort». Reprimida.

4.3. 📊 Fitxa de dades

• Dècada Moderada (1844-1854): Partit Moderat, general Narváez com a home fort (president diverses vegades entre 1844 i 1868). Ordre, centralització, eleccions guanyades sempre pel govern.
• Guàrdia Civil: creada el 1844, organitzada pel duc d'Ahumada. Cos militar en casernes pels pobles, per protegir camins i propietat al camp.
• Concordat de 1851 amb la Santa Seu: l'Església accepta les vendes de la desamortització; l'Estat paga el clergat, li reserva l'ensenyament i declara la religió catòlica única.
• Corrupció: concessions de ferrocarril i contractes públiques; la reina mare Maria Cristina i el seu marit hi tenien interessos. Els moderats es divideixen.
• Vicalvarada: juny de 1854, O'Donnell i Dulce es pronuncien; la batalla de Vicálvaro acaba en empat. Manifest de Manzanares, 7 de juliol, escrit per Cánovas: tron sense camarilla, menys impostos, mèrits als càrrecs, descentralització, Milícia Nacional.
• Barricades de Madrid: del 17 al 19 de juliol de 1854. El carrer decideix: la reina crida Espartero. Pi i Margall publica «El eco de la revolución» el 21 de juliol: «el poble s'ho deu tot a si mateix».
• Bienni Progressista (1854-1856): Espartero president, O'Donnell ministre de la Guerra. Desamortització de Madoz (1855), Llei de ferrocarrils (1855), Banc d'Espanya (1856), Constitució de 1856 aprovada i no promulgada.
• Vaga general de Barcelona: del 2 a l'11 de juliol de 1855, tèxtil, després de l'afusellament del dirigent Josep Barceló (6 de juny). Lema: «Associació o mort». Reprimida pel govern progressista.
• Fi del Bienni: juliol de 1856, O'Donnell fa sortir les tropes contra el Congrés i la Milícia. Funda la Unió Liberal el 1858.

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

© Ideorum · CC BY 4.0

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

4.4. 📜 L'Arxiu

«El eco de la revolución», número primer: «Al pueblo»

> «Poble: després d'onze anys d'esclavitud has trencat per fi, amb noble i fer orgull, les teves cadenes. Aquest triomf no el deus a cap partit, no el deus a l'exèrcit, no el deus a l'or ni a les armes dels que tantes vegades s'han arrogat el títol de ser els teus defensors i cabdills. [...] El poble no deu agrair res a ningú. El poble s'ho deu tot a si mateix.»
>
> Francesc Pi i Margall, advocat i periodista, des de les barricades de Madrid (reproduït per ell mateix a l'apèndix de «La reacción y la revolución», 1854) · Madrid, 21 de juliol de 1854
>
> Traducció del castellà

Pi i Margall tenia trenta anys i era a Madrid quan la ciutat es va aixecar. Va publicar aquest full volant el 21 de juliol, dos dies després que la reina cedís, i el va reproduir al final del llibre que va escriure aquell mateix any. Els «onze anys d'esclavitud» són els que van de la caiguda d'Espartero (1843) a aquell dia. La llista del que el poble no deu (partits, exèrcit, or) és una advertència a O'Donnell, que havia començat el pronunciament, i a Espartero, que arribava per governar: el carrer ha guanyat, i vigila.

4.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Deu anys d'ordre, vertader o fals — 🔍 Investigar · Vertader o fals justificat

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Comprova si aquestes cinc afirmacions són vertaderes o falses. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) V O F: decideix si és vertadera o falsa.

(2) ON HO DIU: copia la frase de la lectura o de la Fitxa que ho demostra. Si és falsa, reescriu-la perquè sigui vertadera.

(a) La Guàrdia Civil es va crear per vigilar les fàbriques de les ciutats.

(b) Amb el Concordat, l'Estat pagava el clergat.

(c) O'Donnell va guanyar la batalla de Vicálvaro.

(d) La reina va cridar Espartero després de les barricades de Madrid.

(e) El govern progressista va donar suport a la vaga general de 1855.

Pista: Comença així: «(a) F. La lectura diu…». Les falses, corregeix-les amb «en realitat».

Has de lliurar: Cinc afirmacions, cadascuna amb V o F i la frase copiada; les falses, reescrites.

2. Pi i Margall parla al poble — 🔍 Investigar · Lectura de font

Individual · Informació: l'Arxiu i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Llegeix el full volant de Pi i Margall a L'Arxiu. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) QUI I QUAN: qui l'escriu, on i en quina data.

(2) QUÈ DIU: a qui diu que el poble no deu el **triomf**, amb les teves paraules.

(3) UNA FRASE: copia entre cometes les paraules que mostren l'opinió de Pi sobre els **partits** i l'exèrcit, i explica-les.

Pista: Comença així: «QUI I QUAN. L'escriu…» · «QUÈ DIU. Pi diu que…» · «UNA FRASE. Les paraules «…» volen dir que…».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: QUI I QUAN, QUÈ DIU i UNA FRASE. Mínim 40 paraules.

© Ideorum · CC BY 4.0

3. Les paraules de l'ordre — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **Dècada Moderada**, **Concordat**, **Bienni Progressista** i **vaga general**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Narváez o Barcelona, 1855.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Un concordat és… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

Sessió 5 · La Unió Liberal i la crisi del sistema (1856-1868)

O'Donnell i la política de prestigi: la Guerra d'Àfrica com a festa nacional, la crisi financera de 1866, la repressió i l'esgotament del règim isabelí fins al Pacte d'Ostende.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

5.2. 📖 Llegeix

El partit del mig. Després del cop de 1856, O'Donnell va fundar la Unió Liberal (1858): ni moderats ni progressistes. Va governar cinc anys seguits. Si la política de dins dividia, calia buscar a fora una cosa que unís.

La política de prestigi. Guerres a l'estranger perquè tothom aplaudís el mateix exèrcit. La gran va ser la **Guerra d'Àfrica**: Prim va carregar a Castillejos, els voluntaris catalans van desfilar per Barcelona, i el 6 de febrer de 1860 l'exèrcit va entrar a Tetuan. Alarcón, voluntari i cronista, va escriure «Tetuan per Espanya!»: és el text de L'Arxiu. Fortuny va pintar la batalla. Però la unitat va durar el que va durar la guerra: no es va resoldre res.

© Ideorum · CC BY 4.0

«La batalla de Tetuan», de Marià Fortuny, quasi deu metres d'ample, al MNAC. Encàrrec de la Diputació de Barcelona. Mira els dos costats: desordre a l'esquerra, ordre a la dreta. Fortuny no el va acabar mai. — Marià Fortuny · MNAC · Wikimedia Commons · Domini públic

1866: tot es trenca. Tres cops. Els diners: la febre del ferrocarril va acabar en **crisi financera**. La repressió: la Nit de Sant Daniel (1865, estudiants morts a Madrid) i els 66 sergents afusellats de San Gil (1866). La Corona: Isabel II només escoltava els favorits de palau. O'Donnell i Narváez van morir (1867, 1868). El sistema s'havia quedat sense diners, sense generals i sense partits.

Ostende: canviar de reina. El 16 d'agost de 1866, a Bèlgica, Prim va reunir progressistes i demòcrates: el **Pacte d'Ostende**. Per primera vegada, un pronunciament no es preparava per canviar de govern sinó de dinastia.

Glossari

•**Guerra d'Àfrica.** Contra el Marroc, 1859-1860. Castillejos (Prim) i l'entrada a Tetuan el 6 de febrer de 1860. Més morts pel còlera que per les bales.
•**crisi financera.** 1866: fallida en cadena de bancs i companyies de ferrocarril. 1867-1868: males collites i pa car.
•**Pacte d'Ostende.** Objectiu: la caiguda dels Borbons. Unes Corts per sufragi universal decidirien monarquia o república. Els unionistes s'hi van afegir el 1867.

5.3. 📊 Fitxa de dades

• Unió Liberal: partit fundat per O'Donnell el 1858 amb moderats descontents i progressistes moderats. Govern del 1858 al 1863, el més llarg del regnat (cinc anys).
• Política de prestigi: expedicions al Marroc (1859-1860), Cotxinxina (1858-1862), Mèxic (1861-1862), Santo Domingo (annexió 1861, abandonada el 1865) i guerra amb el Perú i Xile (1864-1866).
• Guerra d'Àfrica: declarada l'octubre de 1859. Castillejos (1 de gener de 1860, Prim); entrada a Tetuan el 6 de febrer de 1860; Wad-Ras (23 de març). Tractat: indemnització de 400 milions de rals i ampliació de Ceuta. Més morts pel còlera que per les bales.

© Ideorum · CC BY 4.0

• Alarcón (1833-1891): voluntari i cronista; «Diario de un testigo de la guerra de África» (1859-1860). Fortuny (1838-1874): «La batalla de Tetuan» (1862-1864), encàrrec de la Diputació de Barcelona, inacabada, al MNAC. Voluntaris catalans: uns 500, amb Prim.
• Crisi de 1866: fallida en cadena de bancs i companyies de ferrocarril (Barcelona primer). 1867-1868: males collites, crisi de subsistències, pa car.
• Repressió: Nit de Sant Daniel (10 d'abril de 1865, Madrid, estudiants, una desena de morts). Caserna de San Gil (22 de juny de 1866): revolta de sergents, 66 afusellats.
• Fi dels generals: O'Donnell mor a Biarritz el 1867; Narváez, l'abril de 1868. La reina només confia en els favorits de palau.
• Pacte d'Ostende (16 d'agost de 1866): progressistes i demòcrates, per iniciativa de Prim. Objectiu: la caiguda dels Borbons; unes Corts per sufragi universal decidiran la forma de govern. Els unionistes s'hi afegeixen el 1867.
• Joan Prim (1814-1870), de Reus: heroi de Castillejos, conspirador des del 1866, president del govern del 1869 fins al seu assassinat (desembre de 1870).

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

5.4. 📜 L'Arxiu

Diario de un testigo de la guerra de África: l'entrada a Tetuan

© Ideorum · CC BY 4.0

> «Tetuan per Espanya! Heus aquí el que hem d'exclamar tots. Fa segles que no ha ressonat en oïdes espanyoles una paraula semblant. La bandera groga i vermella oneja sobre una ciutat estrangera! Feliç la generació que assisteix a aquest retorn de les nostres antigues glòries! [...] Les hores d'avui seran eternament les més grans i lluminoses de la nostra vida.»
>
> Pedro Antonio de Alarcón, escriptor, voluntari a l'exèrcit d'Àfrica i cronista · Tetuan, 6 de febrer de 1860
>
> Traducció del castellà, amb l'ortografia de 1860

Alarcón tenia vint-i-sis anys, s'havia allistat com a voluntari i enviava cròniques als diaris de Madrid, que després va reunir en un llibre d'èxit. Aquesta és la del dia que l'exèrcit entra a Tetuan. No informa: celebra, i més avall lliga Tetuan amb els grans noms de l'imperi (Nàpols, Pavia, Sant Quintí, Mèxic). És la política de prestigi explicada des de dins, per algú que hi creia. La crònica no parla dels morts del còlera, que van ser més que els de les bales, i no podia saber que dos anys després no quedaria res de Tetuan.

5.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Deu anys cap a la caiguda — 🧭 Situar · Seqüència

Individual · Informació: la fitxa de dades i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Ordena del més antic al més recent aquests cinc fets, cadascun amb el seu any: el Pacte d'Ostende; les tropes entren a Tetuan; mor O'Donnell; neix la Unió Liberal; la Nit de Sant Daniel. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) ORDENA: els cinc fets en ordre, cadascun amb l'any.

(2) UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA: tria un fet i explica en una frase per què va passar o què va provocar.

Pista: Comença així: «ORDENA. 1858: ...». Totes les dates són a la lectura o a la Fitxa.

Has de lliurar: Els cinc fets ordenats amb l'any, i una frase de causa o de conseqüència.

2. Deu metres de batalla — 🔍 Investigar · Comentari d'imatge

Individual · Informació: la imatge i la lectura · CE7 · Identitats i patrimoni

© Ideorum · CC BY 4.0

Descriu i interpreta «La batalla de Tetuan» de Marià Fortuny. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DESCRIC: tres coses que es veuen al quadre, sense dir encara què volen dir.

(2) IDENTIFICO: què és, qui el va pintar, qui el va encarregar i quan.

(3) DEDUEIXO: què volia celebrar la Diputació de Barcelona, amb un detall del quadre com a prova.

Pista: Comença així: «DESCRIC. A l'esquerra hi ha…» · «IDENTIFICO. És un quadre…» · «DEDUEIXO. Com que…». Compara els dos costats del quadre.

Has de lliurar: Tres paràgrafs: DESCRIC, IDENTIFICO i DEDUEIXO. Mínim 40 paraules.

3. Les paraules del prestigi — 🧭 Situar · Definició i exemple

En parella · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Definiu quatre conceptes de la sessió: **Unió Liberal**, **política de prestigi**, **crisi financera** i **Pacte d'Ostende**. Podeu mirar el glossari. Per a cada concepte, feu un paràgraf per part i comenceu-lo amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les vostres paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com O'Donnell o Prim.

Pista: Comenceu així: «DEFINICIÓ. La política de prestigi és… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

Sessió 6 · La Revolució Gloriosa de 1868

El pronunciament de Topete, Prim i Serrano, la fugida d'Isabel II, les juntes revolucionàries i la Constitució de 1869: sobirania nacional, sufragi universal masculí i llibertat religiosa.

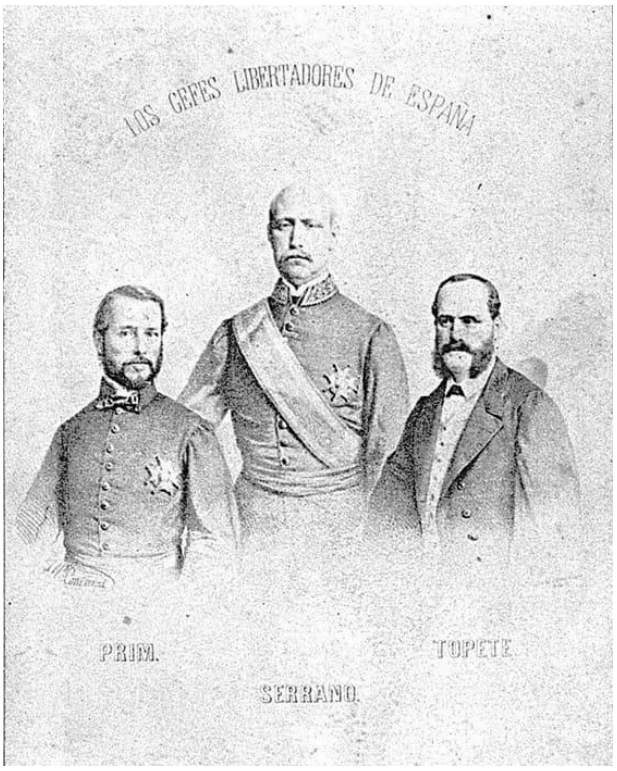
Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

© Ideorum · CC BY 4.0

6.2. 📖 Llegeix

Cadis, setembre de 1868. El 18 de setembre, l'almirall Topete solleva l'esquadra a Cadis. L'endemà arriben Prim i Serrano: és el Pacte d'Ostende fet realitat. El manifest, «Espanya amb honra», diu que el sufragi està «corromput per l'amenaça i el suborn». El 28 de setembre Serrano guanya a **Alcolea**, i el 30 Isabel II fuig a França. Ningú no la defensa.

Les juntes. A cada ciutat neixen juntes revolucionàries de demòcrates i republicans que demanen més: sufragi universal, fi de les **quintes** i dels consumos, llibertat de culte. Prim les dissol en un mes. Prim havia après del 1854: aquesta vegada el carrer no manaria. El Govern Provisional crea la pesseta (octubre de 1868) i hereta la guerra de Cuba.

Prim, Serrano i Topete, «els caps alliberadors d'Espanya», en una litografia de 1868. Mira qui és al centre i més alt, i qui porta uniforme i qui levita. — Wikimedia Commons · Domini públic

La Constitució de 1869. El gener de 1869, eleccions amb sufragi universal masculí: quatre milions d'electors (amb la llei del 1865, uns quatre-cents mil). Les Corts aproven la Constitució el 6 de juny de 1869: sobirania de la Nació, vot per a tots els homes (art. 16) i **llibertat de culte**. Són els articles de L'Arxiu. És monàrquica, i no hi ha rei: Prim diu dels Borbons «mai, mai, mai».

© Ideorum · CC BY 4.0

El que no va fer. Ni quintes ni consumos abolits: motins el 1869 i alçament republicà a la tardor. La Gloriosa va donar el vot a tots els homes; no va canviar qui anava a la guerra ni qui pagava el pa.

Glossari

•**Alcolea.** Batalla al pont d'Alcolea, a Còrdova, contra l'exèrcit de la reina. Va decidir la revolució.
•**quintes.** Reclutament militar per sorteig. Qui tenia diners pagava un substitut. Els consumos eren l'impost sobre els aliments.
•**llibertat de culte.** Art. 21: qualsevol religió garantida, primer als estrangers i després als espanyols. Cap constitució espanyola no ho havia fet.

6.3. 📊 Fitxa de dades

• 18 de setembre de 1868: Topete solleva l'esquadra a Cadis. 19: arriben Prim (de Londres) i Serrano; manifest «¡España con honra!», escrit per López de Ayala. Progressistes, demòcrates i unionistes junts.
• 28 de setembre: batalla del pont d'Alcolea (Còrdova), Serrano venç Novaliches. 30 de setembre: Isabel II travessa la frontera a Irun, cap a França. No tornarà mai.
• Juntes revolucionàries: a les ciutats, amb demòcrates i republicans. Demanen sufragi universal, fi de les quintes i dels consumos, llibertat de culte i d'associació. Dissoltes pel Govern Provisional l'octubre de 1868.
• Govern Provisional (Serrano president, Prim ministre de la Guerra). 19 d'octubre de 1868: la pesseta, moneda única. 10 d'octubre de 1868: comença la guerra de Cuba (Guerra dels Deu Anys).
• Eleccions de gener de 1869: sufragi universal masculí (homes de més de 25 anys), uns 4 milions d'electors (amb la llei electoral del 1865, uns 400.000). Corts de 352 diputats: majoria monàrquica, uns 70 republicans.
• Constitució de 1869 (6 de juny): sobirania nacional; art. 16, vot per a tot espanyol amb drets civils; art. 21, llibertat de culte; drets de reunió, associació i impremta; jurat. Monàrquica, sense rei. Prim: els Borbons, «mai, mai, mai».
• El que no va fer: ni quintes ni consumos abolits. Primavera de 1869, motins contra les quintes; tardor de 1869, alçament republicà federal (València, Saragossa, Catalunya), vençut.
• Sexenni Democràtic (1868-1874): Govern Provisional, regència de Serrano (1869-1870), Amadeu I (1871-1873), Primera República (1873-1874).
• Prim (1814-1870): ànima de la revolució, president del govern des del juny de 1869. Serrano (1810-1885): Alcolea, regent. Topete (1821-1885): l'esquadra de Cadis.

© Ideorum · CC BY 4.0

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

6.4. 📜 L'Arxiu

Constitució de 1869

> «Art. 16. Cap espanyol que es trobi en el ple gaudi dels seus drets civils podrà ser privat del dret de votar en les eleccions de senadors, diputats a Corts, diputats provincials i regidors. […] Art. 21. La Nació s'obliga a mantenir el culte i els ministres de la religió catòlica. L'exercici públic o privat de qualsevol altre culte queda garantit a tots els estrangers residents a Espanya, sense més limitacions que les regles universals de la moral i del dret. Si alguns espanyols professessin una altra religió que la catòlica, els és aplicable tot el que disposa el paràgraf anterior.»
>
> Corts Constituents elegides per sufragi universal masculí · Madrid, 6 de juny de 1869
>
> Traducció del castellà

Dos articles i dues novetats. L'article 16 no diu «sufragi universal», però ho fa: cap espanyol amb drets civils no pot ser privat del vot, i per primera vegada no hi ha condició de renda. «Espanyol», el 1869, vol dir home: les dones no hi són ni per excloure-les. L'article 21 comença com el de 1837 (la Nació manté el culte catòlic) i després fa el que cap constitució espanyola no havia fet:

© Ideorum · CC BY 4.0

garantir qualsevol altre culte, primer als estrangers i, en una frase afegida al final, també als espanyols. Així una cosa nova no sembla tan nova.

6.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Els caps alliberadors — 🔍 Investigar · Comentari d'imatge

Individual · Informació: la imatge i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Descriu i interpreta la litografia de Prim, Serrano i Topete. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DESCRIC: tres coses que es veuen, sense dir encara què volen dir.

(2) IDENTIFICO: què és, qui hi surt i de quin any és.

(3) DEDUEIXO: qui volia la litografia que fos l'heroi de la revolució, amb un detall de la imatge com a prova.

Pista: Comença així: «DESCRIC. Hi ha tres homes…» · «IDENTIFICO. És una litografia…» · «DEDUEIXO. Com que…». Mira qui és al centre i com van vestits.

Has de lliurar: Tres paràgrafs: DESCRIC, IDENTIFICO i DEDUEIXO. Mínim 40 paraules.

2. Les paraules de la Gloriosa — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **juntes revolucionàries**, **quintes**, **consumos** i **sufragi universal masculí**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com el gener de 1869 o els motins de Barcelona.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Les quintes eren… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

3. Dos articles nous — 🔍 Investigar · Lectura de font

© Ideorum · CC BY 4.0

En parella · Informació: l'Arxiu i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Llegiu els articles 16 i 21 de la Constitució de 1869 a L'Arxiu. Feu un paràgraf per part i comenceu-lo amb el nom de la part.

(1) QUI I QUAN: qui la va fer, on i en quina data.

(2) QUÈ DIU: qui pot votar segons l'article 16 i quins cultes garanteix l'article 21, amb les vostres paraules.

(3) UNA FRASE: copieu entre cometes les paraules que mostren l'opinió de les Corts sobre la **religió catòlica**, i expliqueu-les.

Pista: Comenceu així: «QUI I QUAN. La van fer…» · «QUÈ DIU. L'article 16…» · «UNA FRASE. Les paraules «…» volen dir que…».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: QUI I QUAN, QUÈ DIU i UNA FRASE. Mínim 40 paraules.

Sessió 7 · La Primera República i el cantonalisme

Amadeu I (1871-1873), l'assassinat de Prim, l'abdicació i la proclamació de la República; la geografia del cantonalisme i la fragmentació com a símptoma; la Tercera Guerra Carlina i la guerra de Cuba.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

7.2. 📖 Llegeix

Un rei italià. Les Corts de 1869 no tenien rei. Prim en va trobar un a Itàlia: Amadeu de Savoia, elegit el novembre de 1870. Però el 27 de desembre de 1870 van disparar contra Prim, i va morir. Amadeu va començar a regnar sense l'única persona que el volia. Dos anys impossibles: la **Tercera Guerra Carlina**, la guerra de Cuba, l'aristocràcia en contra, els partits trencats. Va abdicar l'11 de febrer de 1873.

La República dels monàrquics. El mateix dia, unes Corts de majoria monàrquica van proclamar la República (258 vots contra 32): no els quedava res més. Castelar va dir que la monarquia «ha mort per si mateixa»: és el text de L'Arxiu.

Quatre presidents en onze mesos. Figueras va fugir a França. Pi i Margall va portar el **projecte federal** de disset estats (l'altre text de L'Arxiu).

© Ideorum · CC BY 4.0

Salmerón va dimitir per no signar penes de mort. Castelar va governar sense Corts.

Els cantons de 1873, marcats amb una flama. Mira on són: al sud i al llevant, a la costa. Mira on no n'hi ha: ni Barcelona, ni Madrid, ni el nord carlí. — Wikimedia Commons · CC BY-SA 3.0

Els cantons. El 12 de juliol de 1873, Cartagena es proclama **cantó sobirà**; la segueixen Cadis, Sevilla, Màlaga, València i una vintena més. El cantonalisme fa la federació des de baix, ciutat a ciutat, sense esperar el projecte. Pi i Margall dimiteix; Salmerón envia l'exèrcit. La República lluitava en tres fronts: carlins al nord, Cuba a ultramar i els cantons al sud. Cartagena, bombardejada sis mesos, cau el 12 de gener de 1874. Feia nou dies que el general Pavía havia acabat amb la República (3 de gener).

Glossari

•**Tercera Guerra Carlina.** 1872-1876. Nou alçament carlí al nord amb Carles VII. Amb la seva fi, el 1876, s'aboleixen els furs.
•**projecte federal.** Juliol de 1873: Espanya com a federació de disset estats (Cuba i Puerto Rico inclosos), cada un amb constitució i govern. No es va votar mai.
•**cantó sobirà.** Ciutat que es declara independent i es governa sola, amb flota i tot, sense esperar la Constitució federal.

© Ideorum · CC BY 4.0

7.3. 📊 Fitxa de dades

• Amadeu I de Savoia: elegit per les Corts el 16 de novembre de 1870 (191 vots). Prim, tirotejat el 27 de desembre, mor el 30. Amadeu entra a Madrid el 2 de gener de 1871. Abdica l'11 de febrer de 1873.
• Contra Amadeu: la Tercera Guerra Carlina (des del 1872, Carles VII, Estat carlí amb capital a Estella), la guerra de Cuba (des del 1868), l'aristocràcia, els republicans i els seus propis partits dividits.
• 11 de febrer de 1873: Corts i Senat en assemblea única proclamen la República per 258 vots contra 32. Majoria monàrquica sense candidat. Castelar: la monarquia «ha mort per si mateixa».
• Quatre presidents en onze mesos: Figueras (febrer-juny), Pi i Margall (juny-juliol), Salmerón (juliol-setembre, dimiteix per no signar penes de mort), Castelar (setembre de 1873 - gener de 1874, governa sense Corts).
• Projecte de Constitució Federal (17 de juliol de 1873): 17 estats (Cuba i Puerto Rico inclosos), constitució i govern propis; la federació es queda exèrcit, moneda i política exterior; separació d'Església i Estat. No es va votar mai.
• Cantonalisme: Cartagena es proclama cantó el 12 de juliol de 1873 (amb la flota); la segueixen Cadis, Sevilla, Màlaga, València, Alcoi, Granada, Múrcia i altres ciutats. Sud i llevant; cap al nord carlí, ni Barcelona ni Madrid.
• Cartagena: assetjada per terra i bombardejada per mar sis mesos; cau el 12 de gener de 1874, nou dies després del cop de Pavía (3 de gener).
• Tres fronts alhora: carlins al nord, Cuba a ultramar, cantons al sud i al llevant.
• Pi i Margall (1824-1901), de Barcelona: teòric del federalisme, president de juny a juliol de 1873; dimiteix abans d'enviar l'exèrcit contra els cantons. Castelar (1832-1899): l'orador; l'últim president.

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la

© Ideorum · CC BY 4.0

Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

7.4. 📜 L'Arxiu

A. Discurs a les Corts el dia de la proclamació de la República

> «Senyors, amb Ferran VII va morir la monarquia tradicional; amb la fugida d'Isabel II, la monarquia parlamentària; amb la renúncia de don Amadeu de Savoia, la monarquia democràtica: ningú no ha acabat amb ella; ha mort per si mateixa. Ningú no porta la República; la porten totes les circumstàncies; la porta una conjuració de la societat, de la naturalesa i de la història.»
>
> Emilio Castelar, diputat republicà, després president del Poder Executiu · Madrid, 11 de febrer de 1873
>
> Traducció del castellà

Castelar parla a l'assemblea de diputats i senadors el mateix dia que Amadeu ha abdicat, i sap que la majoria que l'escolta és monàrquica. Per això no diu «hem guanyat»: diu que la monarquia s'ha mort sola, tres vegades, i que la República no la porta ningú. És la manera de fer que uns monàrquics votin una república sense sentir-se derrotats. Aquella tarda, 258 diputats la van votar a favor i 32 en contra. Compara'l amb el projecte de sota: un text diu que la República és inevitable; l'altre, què ha de ser.

B. Projecte de Constitució Federal de la República Espanyola, títol I

> «Article 1. Componen la Nació espanyola els Estats d'Andalusia Alta, Andalusia Baixa, Aragó, Astúries, Balears, Canàries, Castella la Nova, Castella la Vella, Catalunya, Cuba, Extremadura, Galícia, Múrcia, Navarra, Puerto Rico, València, Regions Basques. Els Estats podran conservar les actuals províncies o modificar-les, segons les seves necessitats territorials.»
>
> Comissió constitucional de les Corts, amb Castelar entre els redactors; presentat sota la presidència de Pi i Margall · Madrid, 17 de juliol de 1873
>
> Traducció del castellà

© Ideorum · CC BY 4.0

Disset estats, i cada un amb constitució, govern i lleis pròpies dins d'una federació que es queda l'exèrcit, la moneda i la política exterior. Fixa't en la llista: Cuba i Puerto Rico hi són com un estat més, en plena guerra colonial; les dues Castelles i les dues Andalusies estan partides; el País Basc es diu «Regions Basques». El projecte es va presentar el 17 de juliol; Cartagena s'havia proclamat cantó el 12. Les Corts no el van votar mai: cinc dies abans que existís sobre el paper, la federació ja s'estava fent des de baix, i contra ell.

7.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Les paraules de la República — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **abdicar**, **república federal**, **cantó** i **Tercera Guerra Carlina**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Amadeu de Savoia o Cartagena.

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. Abdicar vol dir… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

2. Un rei i quatre presidents, vertader o fals — 🔍 Investigar · Vertader o fals justificat

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Comprova si aquestes cinc afirmacions són vertaderes o falses. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) V O F: decideix si és vertadera o falsa.

(2) ON HO DIU: copia la frase de la lectura o de la Fitxa que ho demostra. Si és falsa, reescriu-la perquè sigui vertadera.

(a) Prim va rebre Amadeu a Madrid el gener de 1871.

© Ideorum · CC BY 4.0

(b) La República la van votar unes Corts amb majoria monàrquica.

(c) La Primera República va tenir quatre presidents.

(d) El projecte de Constitució federal es va aprovar el 1873.

(e) Barcelona es va declarar cantó.

Pista: Comença així: «(a) F. La lectura diu…». Per a la (e), mira el mapa dels cantons.

Has de lliurar: Cinc afirmacions, cadascuna amb V o F i la frase copiada; les falses, reescrites.

3. La monarquia ha mort sola — 🔍 Investigar · Lectura de font

Individual · Informació: l'Arxiu i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Llegeix el discurs de Castelar a L'Arxiu. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) QUI I QUAN: qui parla, on i en quina data.

(2) QUÈ DIU: quines tres monarquies diu que han mort, amb les teves paraules.

(3) UNA FRASE: copia entre cometes les paraules que mostren l'opinió de Castelar sobre qui porta la **República**, i explica-les.

Pista: Comença així: «QUI I QUAN. Parla…» · «QUÈ DIU. Castelar diu que…» · «UNA FRASE. Les paraules «…» volen dir que…».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: QUI I QUAN, QUÈ DIU i UNA FRASE. Mínim 40 paraules.

Sessió 8 · La Restauració borbònica

El cop de Pavía (1874), Martínez Campos i el pronunciament de Sagunt, Alfons XII, Cánovas del Castillo i la Constitució de 1876: la monarquia torna amb la idea que no calgui mai més un pronunciament.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

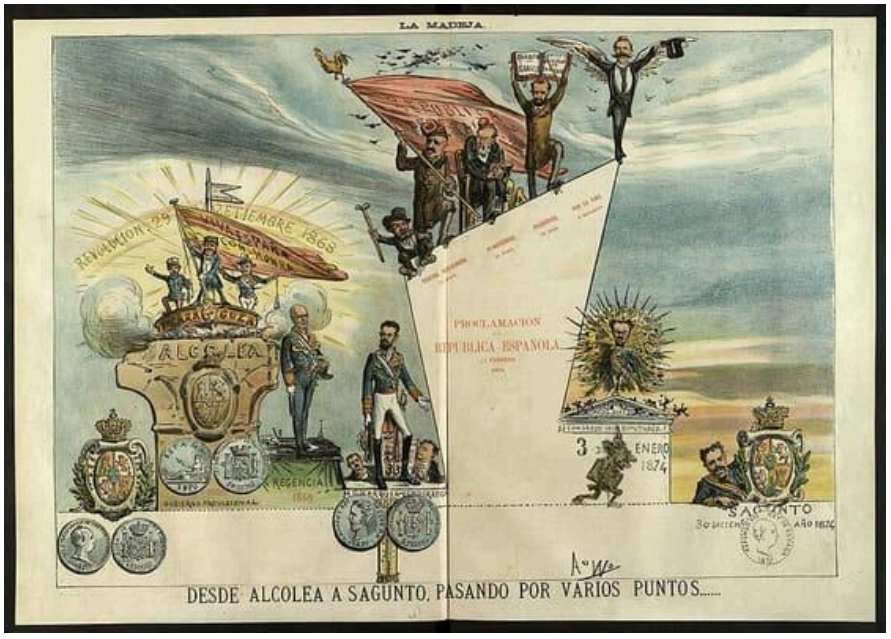
© Ideorum · CC BY 4.0

8.2. 📖 Llegeix

Un any sense regles. El 3 de gener de 1874 el general Pavía entra al Congrés amb la Guàrdia Civil i fa fora els diputats. Tot el 1874 governa Serrano, amb el nom de república i sense Corts. Sis anys després de la Gloriosa, Espanya tornava a tenir un general al capdavant i cap regla.

El pla de Cánovas.Cánovas del Castillo prepara el retorn de la monarquia, però no amb Isabel II: amb el seu fill Alfons, de disset anys, que estudia a l'acadèmia militar de Sandhurst (Anglaterra). L'1 de desembre de 1874 Alfons signa el **Manifest de Sandhurst**: és el text de L'Arxiu. Cánovas vol que la monarquia torni sense cap general.

Sagunt. No tothom té paciència. El 29 de desembre de 1874, a Sagunt, el general Martínez Campos proclama rei Alfons XII amb un **pronunciament**. Cánovas ho accepta. El règim que volia acabar amb els pronunciaments neix d'un pronunciament, però serà l'últim en quaranta-nou anys: l'exèrcit rep sous i honors, i perd la política.

«Des d'Alcolea a Sagunt»: tot el Sexenni en una rampa, a la revista «La Madeja» (1875). Segueix-la d'esquerra a dreta: la revolució de 1868, els quatre presidents enfilats, Pavía, i la corona a baix. — La Madeja (1875) · Wikimedia Commons · Domini públic

La Constitució de 1876. Cánovas creu que Espanya té una «constitució interna»: el Rei i les Corts. La **Constitució de 1876** suma les dues anteriors i hi fa cabre dos partits: el conservador de Cánovas i el liberal de Sagasta. El 1876 s'acaba la Tercera Guerra Carlina i s'aboleixen els furs; el 1878, la guerra

© Ideorum · CC BY 4.0

de Cuba. Per primera vegada des del 1833, Espanya no tenia cap guerra oberta.

Glossari

•**Manifest de Sandhurst.** Carta pública escrita per Cánovas: Alfons serà «bon espanyol, bon catòlic i veritablement liberal». Una frase per als militars, una per a l'Església, una per als liberals.
•**pronunciament.** Aixecament militar amb manifest per imposar un canvi de govern. El de Sagunt va ser l'últim fins al 1923.
•**Constitució de 1876.** 30 de juny de 1876. Sobirania compartida (com el 1845) amb els drets de 1869; Senat mig nomenat; art. 11, religió d'Estat amb tolerància privada. Va durar fins al 1923.

8.3. 📊 Fitxa de dades

• 3 de gener de 1874: el general Pavía entra al Congrés amb la Guàrdia Civil i dissol les Corts. Tot el 1874, dictadura de Serrano amb el nom de república: acaba els cantons, conté els carlins.
• Cánovas del Castillo (1828-1897): historiador, malagueny, autor del Manifest de Manzanares (1854). Organitza el partit alfonsí (Isabel II havia abdicat en el seu fill el 1870) i escriu el Manifest de Sandhurst.
• Manifest de Sandhurst (1 de desembre de 1874): Alfons, 17 anys, a l'acadèmia militar anglesa. «Bon espanyol», «bon catòlic», «veritablement liberal»: una frase per als militars, una per a l'Església, una per als liberals de la Gloriosa.
• 29 de desembre de 1874: Martínez Campos proclama Alfons XII a Sagunt davant de la seva brigada, sense esperar Cánovas. 14 de gener de 1875: el rei entra a Madrid.
• La idea de Cánovas: la «constitució interna» (Rei i Corts); l'exèrcit fora de la política a canvi de sous, honors i el rei per cap; dos partits que es tornin.
• Constitució de 1876 (30 de juny): sobirania compartida (com el 1845) amb els drets de 1869 regulables per llei; Senat mig nomenat mig elegit; art. 11, religió d'Estat amb tolerància privada; sufragi deixat a la llei. Vigent fins al 1923: una de les més llargues.
• 1876: fi de la Tercera Guerra Carlina (febrer) i Llei de 21 de juliol que aboleix els furs bascos. 1878: pau de Zanjón, fi de la Guerra dels Deu Anys a Cuba (Martínez Campos).
• Sagasta (1825-1903): progressista de la Gloriosa, cap del Partit Liberal de la Restauració; alterna amb Cánovas al govern des del 1881.
• Caricatura «Desde Alcolea a Sagunto, pasando por varios puntos» (La Madeja, 1875): tot el Sexenni en una rampa, de la revolució de 1868 al retorn de la corona.

© Ideorum · CC BY 4.0

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

8.4. 📜 L'Arxiu

A. Manifest de Sandhurst

> «Sigui quina sigui la meva pròpia sort, no deixaré de ser bon espanyol, ni, com tots els meus avantpassats, bon catòlic, ni, com a home del segle, veritablement liberal.»
>
> Alfons de Borbó, príncep de disset anys, sobre un text redactat per Antonio Cánovas del Castillo · Sandhurst (Anglaterra), 1 de desembre de 1874
>
> Traducció del castellà

És una carta pública, escrita en resposta a les felicitacions pel seu aniversari. La frase final té tres parts calculades: «bon espanyol» parla als militars; «bon catòlic», a l'Església i als carlins cansats de la guerra; «veritablement liberal», als que van fer la Gloriosa. Cánovas la va redactar perquè hi cabés tothom menys els republicans i els carlins de Carles VII. La signa un noi de disset anys que estudia en una acadèmia militar anglesa, i no hi surt la seva mare, Isabel II, que havia abdicat en ell el 1870 i que ningú no volia veure tornar.

B. Constitució de 1876, article 11

© Ideorum · CC BY 4.0

> «Art. 11. La religió catòlica, apostòlica, romana, és la de l'Estat. La Nació s'obliga a mantenir el culte i els seus ministres. Ningú no serà molestat en el territori espanyol per les seves opinions religioses ni per l'exercici del seu respectiu culte, llevat del respecte degut a la moral cristiana. No es permetran, tanmateix, altres cerimònies ni manifestacions públiques que les de la religió de l'Estat.»
>
> Corts i Alfons XII · Madrid, 30 de juny de 1876
>
> Traducció del castellà

Un sol article que fa les paus amb tothom: la primera frase és la de 1845 (religió d'Estat), la tercera és la de 1869 (ningú no serà molestat pel seu culte) i l'última els posa un límit (res en públic). Aquesta manera d'escriure, una frase per a cada bàndol, és tota la Constitució de 1876 i tot Cánovas: un text on hi cap qui accepta les regles, i prou ambigu perquè cada govern el pugui llegir a la seva manera.

8.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Bon espanyol, bon catòlic i liberal — 🔍 Investigar · Lectura de font

Individual · Informació: l'Arxiu i la lectura · CE1 · Cercar i tractar informació

Llegeix el Manifest de Sandhurst a L'Arxiu. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) QUI I QUAN: qui el signa, qui l'escriu (Cánovas), on i en quina data.

(2) QUÈ DIU: què promet el príncep, amb les teves paraules.

(3) UNA FRASE: copia entre cometes les paraules que mostren l'opinió del príncep sobre com ha de ser el rei, i explica a qui parla cada peça de la frase.

Pista: Comença així: «QUI I QUAN. El signa…» · «QUÈ DIU. El príncep promet…» · «UNA FRASE. Les paraules «…» volen dir que…».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: QUI I QUAN, QUÈ DIU i UNA FRASE. Mínim 40 paraules.

2. De Pavía a Zanjón — 🧭 Situar · Seqüència

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

© Ideorum · CC BY 4.0

Ordena aquests cinc fets del més antic al més recent, amb l'any de cadascun: la Constitució de 1876, el cop de Pavía, la pau de Zanjón, el pronunciament de Sagunt i el Manifest de Sandhurst. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) ORDENA: la llista dels cinc fets amb l'any.

(2) UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA: tria dos fets seguits i explica com el primer porta al segon.

Pista: Comença així: «ORDENA. 1. … (1874)» · «UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA. Com que…».

Has de lliurar: La llista ordenada amb els anys i un paràgraf de causa o conseqüència.

3. Les paraules de la Restauració — 🧭 Situar · Definició i exemple

En parella · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Definiu quatre conceptes de la sessió: **Restauració**, **pronunciament**, **sobirania compartida** i **tolerància religiosa**. Podeu mirar el glossari. Per a cada concepte, feu un paràgraf per part i comenceu-lo amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les vostres paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com Martínez Campos o Cánovas.

Pista: Comenceu així: «DEFINICIÓ. Restauració vol dir… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

Sessió 9 · El sistema canovista i el caciquisme territorial

El bipartidisme i el torn pacífic, l'encasellat, la geografia del caciquisme (Galícia, Andalusia, Extremadura, Castella) i les ciutats com a excepció, la tupinada i el sufragi universal de 1890 sense canvi real.

Pregunta de la càpsula: PER QUÈ ESPANYA VIVIA EN GUERRA?

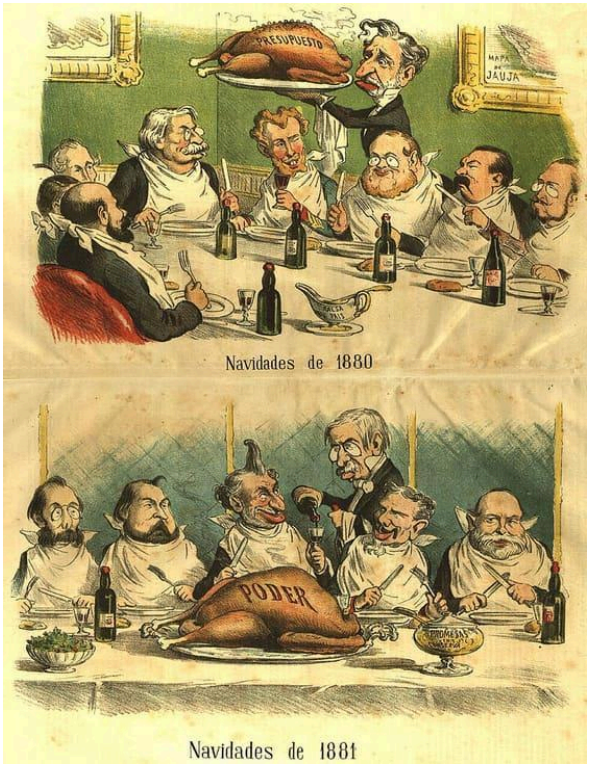
© Ideorum · CC BY 4.0

9.2. 📖 Llegeix

La resposta de Cánovas. Després de tres guerres, pronunciaments i una república, Cánovas no va acabar amb el frau electoral: el va organitzar. Si els dos partits sabien que tard o d'hora governarien, cap dels dos no necessitava un general.

El torn. Els conservadors de Cánovas i els liberals de Sagasta es tornaven el govern per acord: el torn pacífic. L'ordre era al revés: primer el rei cridava el partit, després el partit convocava eleccions, i llavors les guanyava. Entre 1876 i 1923 cap govern no va perdre unes eleccions convocades per ell.

Com es fabricava una elecció. Tres esglaons. A dalt, el ministre feia l'**encasellat**. Al mig, el governador civil la repartia. A baix, el **cacic** la complia. Joaquín Costa ho va escriure el 1901: sense el cacic «no es movia ni un full de paper». És el text de L'Arxiu. Si això no bastava, hi havia la **tupinada** i els morts que votaven.

«El torn pacífic» a la revista «El Loro» (1881). A dalt, els conservadors es mengen el pressupost i Sagasta serveix; a baix, un any després, els liberals es mengen el poder i serveix Cánovas. Mira qui seu i qui està dret. El dibuixant no critica cap dels dos partits: critica el torn. — El Loro (1881) · Wikimedia Commons · Domini públic

Per què funcionava. El cacic era l'únic que feia d'Estat al poble. Per a molta gent el tracte era racional: el vot no servia de res, i el favor sí.

© Ideorum · CC BY 4.0

La geografia. Fort al camp: Galícia, Andalusia, Extremadura, Castella. Feble a les ciutats grans: a Barcelona, Madrid i València els republicans guanyaven.

1890. Sagasta aprova el sufragi universal masculí: de 850.000 a 4,8 milions d'electors. Els resultats, els mateixos. Espanya va deixar de viure en guerra al preu que la gent votés sense decidir. El sistema va durar fins al 1923.

Glossari

•**encasellat.** La llista, feta a Madrid abans de votar, de qui havia de guanyar a cada districte. Negociada amb l'oposició.
•**cacic.** Notable del poble (propietari, advocat, prestador) que controlava els vots a canvi de favors: una feina, un tràmit, un fill lliure de quintes.
•**tupinada.** En castellà, pucherazo: vots que surten de l'olla. Els «làzars» eren els morts que votaven.

9.3. 📊 Fitxa de dades

• Torn pacífic: conservadors (Cánovas) i liberals (Sagasta) es rellevaven per acord. Ordre: el rei crida el partit → el partit convoca eleccions → el partit les guanya. Entre 1876 i 1923 cap govern no va perdre unes eleccions convocades per ell.
• Pacte del Pardo (novembre de 1885): segons la tradició, en morir Alfons XII, Cánovas i Sagasta acorden mantenir el torn durant la regència de Maria Cristina.
• La cadena: (1) el ministre de la Governació fa l'encasellat (la llista de guanyadors per districte, negociada amb l'oposició); (2) el governador civil la reparteix; (3) el cacic la compleix al poble.
• Cacic: gran propietari, advocat, prestador. Favors a canvi de vots: una feina, un tràmit, un fill lliure de quintes, un deute perdonat. Costa (1901): sense ell «no es movia ni un full de paper».
• Mètodes bruts: pucherazo o tupinada (vots que surten de l'olla), làzars (morts que voten), urnes omplertes de nit, cuneros (candidats de Madrid en districtes que no coneixen).
• Geografia: caciquisme fort a Galícia (minifundi, prestadors), Andalusia i Extremadura (latifundi, jornalers) i Castella (pobles petits). Feble a Barcelona, Madrid i València, on els republicans guanyaven (Lerroux, Blasco Ibáñez).
• Sufragi: llei de 1878, censatari, uns 850.000 electors; llei de 26 de juny de 1890 (Sagasta), universal masculí (més de 25 anys), uns 4,8 milions. Resultats: els mateixos.

© Ideorum · CC BY 4.0

• Joaquín Costa (1846-1911): jurista aragonès, regeneracionista. «Oligarquía y caciquismo como la forma actual de gobierno en España» (Ateneu de Madrid, 1901), tres anys després de la pèrdua de Cuba.
• Final: el sistema aguanta el 1898 (Cuba, Puerto Rico, Filipines) i dura fins al cop de Primo de Rivera (setembre de 1923).

📰 La notícia

Els militars rebels de Madagascar consumen el cop d'estat i posen un coronel de nou president

El Español, 17 d'octubre de 2025 · traduïda del castellà

El coronel Michael Randrianirina ha jurat el càrrec de «president per a la refundació de la República de Madagascar», vestit de civil i no d'uniforme.

• Les protestes van començar el 25 de setembre, encapçalades per joves de la generació Z, pels talls constants de llum i d'aigua. Acusaven el president, Andry Rajoelina, de corrupció, nepotisme i malversació.
• El CAPSAT, una unitat d'elit de l'exèrcit, va fer caure Rajoelina, que va fugir del país amb ajuda francesa. El coronel Randrianirina va suspendre la Constitució i va jurar el càrrec al Tribunal Constitucional Superior, a Antananarivo.
• Un consell de l'exèrcit, la gendarmeria i la policia tindrà com a màxim dos anys per «reconstruir els fonaments de la nació», amb un referèndum sobre una nova constitució. La Unió Africana ha suspès Madagascar. El país ja havia viscut cops d'estat el 1972, el 1975 i el 2009; en el del 2009 hi va participar el mateix CAPSAT, que va portar Rajoelina al poder.

9.4. 📜 L'Arxiu

Oligarquia i caciquisme com a forma actual de govern a Espanya

> «Cada regió i cada província es trobava dominada per un particular irresponsable, diputat o no, vulgarment anomenat en aquesta relació cacic, sense la voluntat o el beneplàcit del qual no es movia ni un full de paper [...] ni es pronunciava una sentència, ni es declarava una exempció, ni es nomenava un jutge, ni es traslladava un empleat, ni s'emprenia una obra.»
>
> Joaquín Costa, jurista i polític regeneracionista aragonès · Madrid, 1901 (memòria llegida a l'Ateneu de Madrid)
>
> Traducció del castellà

El 1901 Costa va fer una enquesta sobre el caciquisme a l'Ateneu de Madrid i en va escriure la memòria. Aquest paràgraf descriu l'Espanya de la vigília de la revolució de 1868, per dir tot seguit que la revolució no ho va canviar. La llista (papers, sentències, jutges, empleats, obres) no és de delictes: és tot el que l'Estat feia, i que al poble només passava pel cacic. Costa era regeneracionista i escrivia tres anys després de perdre Cuba: té motius per carregar les tintes, però la llista fa que el text sigui una font i no una queixa.

9.5. ✍️ Activitats

🎏 Nivell Aprenent

1. Dos sopars de Nadal — 🔍 Investigar · Comentari d'imatge

Individual · Informació: la imatge i la lectura · CE7 · Identitats i patrimoni

Observa la caricatura d'«El Loro» de la lectura, la dels dos sopars de Nadal. Fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DESCRIC: qui seu i qui serveix a cada vinyeta, i què hi ha al plat.

(2) IDENTIFICO: qui són els dos cambrers, amb l'ajuda del peu: Sagasta i Cánovas.

(3) DEDUEIXO: què vol dir el dibuixant sobre el **torn pacífic** quan canvia els papers d'un any a l'altre.

Pista: Comença així: «DESCRIC. A dalt hi ha… i a baix…» · «IDENTIFICO. El cambrer de dalt és…» · «DEDUEIXO. El dibuixant vol dir que…».

Has de lliurar: Tres paràgrafs: DESCRIC, IDENTIFICO i DEDUEIXO. Mínim 40 paraules.

2. Les paraules del torn — 🧭 Situar · Definició i exemple

Individual · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE1 · Cercar i tractar informació

Defineix quatre conceptes de la sessió: **torn pacífic**, **encasellat**, **cacic** i **tupinada**. Pots mirar el glossari. Per a cada concepte, fes un paràgraf per part i comença'l amb el nom de la part.

(1) DEFINICIÓ: què és, amb les teves paraules.

(2) EXEMPLE: una frase que el faci servir en un cas de la sessió, com els morts que ressuscitaven per votar.

© Ideorum · CC BY 4.0

Pista: Comença així: «DEFINICIÓ. El torn pacífic és… EXEMPLE. A la sessió…».

Has de lliurar: Quatre conceptes, cadascun amb la DEFINICIÓ i l'EXEMPLE.

3. El mapa del cacic — 🧭 Situar · Mapa

En parella · Informació: la lectura i la fitxa de dades · CE4 · Territori i sostenibilitat

Feu un mapa del caciquisme a partir de la lectura. Feu un paràgraf per part i comenceu-lo amb el nom de la part.

(1) DIBUIXO: el contorn de la península i, a dins, les quatre zones on el **cacic** era fort.

(2) SITUO: marqueu amb un altre color les tres ciutats on els republicans guanyaven, entre elles Barcelona.

(3) PER QUÈ ALLÀ: per què el cacic era fort al camp i feble a les ciutats, amb una frase de la lectura.

Pista: Comenceu així: «PER QUÈ ALLÀ. Al camp la gent depenia de…, en canvi a les ciutats…».

Has de lliurar: El mapa amb la llegenda, quatre zones i tres ciutats, i tres paràgrafs: DIBUIXO, SITUO i PER QUÈ ALLÀ.

Com es fan les tècniques

Els passos de cada tècnica que surt en aquesta càpsula, una vegada cadascuna. Són sempre els mateixos: l'enunciat de l'activitat diu què mirar en cada sessió; això diu com es fa.

Comentari d'imatge

1. DESCRIC: tres coses que es veuen, sense dir encara qui són ni què volen dir.
2. IDENTIFICO: què és, de qui i de quan, i què representa cada figura.
3. DEDUEIXO: què vol dir la imatge, amb un detall com a prova (dos a Batxillerat).
4. NO MOSTRA: una cosa que la imatge no ensenya i que caldria saber, i on de la sessió es troba.

Abans d'entregar, comprova: Has descrit abans d'interpretar? · El que dedueixes es recolza en un detall de la imatge (dos a Batxillerat)? · Has dit on de la sessió trobes el que la imatge no mostra?

Un exemple fet, d'un altre tema:

© Ideorum · CC BY 4.0

DESCRIC. Al centre, una dona amb una bandera tricolor avança per sobre d'una barricada. Al seu costat hi ha un home amb barret de copa i un fusell. A terra hi ha cossos.
IDENTIFICO. És «La Llibertat guiant el poble», un oli d'Eugène Delacroix del 1830. La dona representa la Llibertat.
DEDUEIXO. Recorda la revolució de juliol del 1830 a París. El barret de copa diu que també hi van lluitar burgesos, no només obrers.
NO MOSTRA. No diu com va acabar: la revolució va portar al tron Lluís Felip d'Orleans. Ho diu la lectura.

Definició i exemple

1. DEFINICIÓ: què vol dir el concepte, amb dues idees: què és (una màquina, una llei, un lloc…) i què el fa diferent.
2. EXEMPLE: una frase que faci servir el concepte en un cas de la sessió: un fet, un lloc o una data.
3. Fes-ho amb les teves paraules: el concepte no pot sortir dins de la seva definició.
4. DISTINGEIXO (quan l'activitat ho demana): un paràgraf que diu en què es diferencien dos conceptes que es confonen, amb un exemple de cadascun.
Abans d'entregar, comprova: La DEFINICIÓ té les dues idees: què és i què el fa diferent? · L'EXEMPLE és un fet, un lloc o una data de la sessió? · Has fet servir les teves paraules?
Un exemple fet, d'un altre tema:
DEFINICIÓ. El ferrocarril és un mitjà de transport que circula sobre rails i que, al segle XIX, movia una locomotora de vapor.
EXEMPLE. El 1848 es va inaugurar la primera línia de Catalunya, entre Barcelona i Mataró.

Lectura de font

1. QUI I QUAN: l'autor, per a qui treballava o davant de qui parlava, i la data.
2. QUÈ DIU: el fet principal que explica el document, amb les teves paraules.
3. UNA FRASE: copia entre cometes la frase o la paraula que delata què en pensa l'autor, la seva opinió, i explica-la.
4. QUÈ ME'N QUEDO: què t'ajuda a entendre del tema, relacionat amb un fet de la sessió.
Abans d'entregar, comprova: Cada part té el seu paràgraf i comença amb el seu nom? · QUÈ DIU explica el fet, i UNA FRASE, l'opinió de l'autor? · La frase va entre cometes i n'expliques el sentit?
Un exemple fet, d'un altre tema:
QUI I QUAN. És la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, aprovada per l'Assemblea Nacional francesa a París l'agost del 1789.

© Ideorum · CC BY 4.0

QUÈ DIU. Diu que totes les persones tenen els mateixos drets des que neixen, i que la llei ha de ser igual per a tothom.
UNA FRASE. «Els homes neixen i romanen lliures i iguals en drets» (traducció). La paraula «iguals» delata l'opinió dels diputats: per a ells, els privilegis dels nobles eren injustos.
QUÈ ME'N QUEDO. M'ajuda a entendre que la Revolució volia acabar amb els privilegis de l'Antic Règim.

Mapa

1. DIBUIXO: copia a la llibreta el perfil del mapa de la sessió. No cal que sigui exacte, però s'hi ha de reconèixer.
2. SITUO: marca-hi els llocs que demana l'activitat, cadascun amb el seu nom.
3. PER QUÈ ALLÀ: escriu per què va passar en aquell lloc, amb una dada de la lectura o de la Fitxa.

Abans d'entregar, comprova: El perfil es reconeix i cada lloc porta el nom? · Hi ha una raó per a cada lloc o recurs que demana l'activitat? · La raó surt de la lectura o de la Fitxa?
Un exemple fet, d'un altre tema:
DIBUIXO I SITUO. He dibuixat la costa de Catalunya i hi he marcat Barcelona i Mataró.
PER QUÈ ALLÀ. La primera línia de tren de Catalunya es va fer entre aquestes dues ciutats perquè totes dues tenien fàbriques i el camí seguia la costa, que és plana.

Seqüència

1. ORDENA: posa els fets del més antic al més recent, cadascun amb el seu any.
2. UNA CAUSA O UNA CONSEQÜÈNCIA: tria un fet i explica en una frase per què va passar o què va provocar.
3. Fes servir un connector de causa: «perquè», «per això», «això fa que».

Abans d'entregar, comprova: Cada fet és al seu lloc i porta l'any? · La causa o la conseqüència és d'un fet de la llista? · Hi ha un connector de causa?
Un exemple fet, d'un altre tema:
ORDENA. 1769: Watt patenta la seva màquina de vapor. 1829: la locomotora Rocket guanya una cursa de proves. 1830: s'obre la línia de Liverpool a Manchester. 1848: s'obre la de Barcelona a Mataró.
UNA CONSEQÜÈNCIA. La línia de Liverpool a Manchester va demostrar que el tren podia portar mercaderies i passatgers cada dia, i per això se'n van construir arreu.

© Ideorum · CC BY 4.0

Vertader o fals justificat

1. V O F: decideix si l'afirmació és vertadera o falsa.
2. ON HO DIU: copia la frase de la lectura o de la Fitxa que ho demostra.
3. Si és falsa, reescriu-la perquè sigui vertadera.

Abans d'entregar, comprova: Cada resposta porta la frase copiada? · La frase copiada diu exactament el que afirmes? · Les falses estan corregides amb la dada bona?

Un exemple fet, d'un altre tema:

AFIRMACIÓ. «La línia de tren de Barcelona a Mataró és del 1830.»

V O F. Fals. ON HO DIU. «El 1848 es va inaugurar la primera línia de Catalunya, entre Barcelona i Mataró.»

CORRECCIÓ. La línia de Barcelona a Mataró és del 1848; la del 1830 és la de Liverpool a Manchester.

© Ideorum · CC BY 4.0